

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ ДОСЛІДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ ДУАЛІЗМУ ПСИХІКИ

Манжара С. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
oleshko1008@gmail.com

Проблема дослідження особистості, взаємозв'язок і співвідношення свідомості і особистості є провідним питанням наук про людину. Вказані категорії розглядаються науковцями як синонімічні. Так, «особистість» розглядається однобічно, оскільки береться до уваги лише сфера свідомого. Психодинамічна парадигма, у межах якої виконане дослідження, розглядає психіку особистості цілісно, у її свідомих і несвідомих виявах.

Мета – проаналізувати тлумачення категорії «особистість» у різних психологічних напрямках.

Дослідження проведене у психодинамічній парадигмі, за методом активного соціально-психологічного пізнання (АСПП). Засадничими аспектами метода АСПП є спонтанність та невимушеність поведінки респондента, а також використання допоміжних візуалізованих засобів: психомалюнки, репродукції художніх полотен, ліпка, моделювання з каменів тощо.

Згідно з «Філософським енциклопедичним словником», термін особистість «позначає: 1) людського індивіда як суб'єкта відносин і свідомої діяльності (особа, в широкому сенсі слова) або 2) стійку систему соціально-значущих рис, що характеризують індивіда як члена того чи того суспільства або спільності» [5, с. 314]. Тобто, особистість – це людина, яка підкорюється вимогам соціуму (макро- і мікросередовищу, у якому вона знаходиться). Трактуючи особистість так, науковці не звертали увагу на те, що у психіці, починаючи з раннього дитинства, є чинники, які конкурують із вимогами соціуму: сліди, фіксації пережитих травм, драм давно минулих часів (власних та членів сім'ї: розлучення, хвороби, невдачі, розчарування тощо).

Слово «особистість» (personality) у перекладі з англійської мови означає «маска, роль, личина» [2; 3; 5; 7]. Слово «персона» (person) використовувалося у давнині для позначення маски, яку надягав актор театру, та ролі, яку він грав. Так, утворення терміну «особистість» відбувалося на основі дуалістичного відступу від реальності: одночасна наявність у людини соціально зумовленої «маски» та справжнього, природного обличчя.

У англійській мові «особистість» має відповідники: «selfhood, selfness або self» – наближені до поняття «самість» [3, с. 237]. У загальній психології особистість трактується як «певне ядро, початок, що інтегрує, зв'язує у єдине різноманітні психічні процеси індивіда» [5, с. 315]; «верховний синтез поведінки» [3, с. 238], де «досягається інтеграція, злиття, гармонія зовнішнього

і внутрішнього» [там само]. Проте це злиття – ілюзорне і відносне: внутрішнє передбачає дієвість і імператив несвідомої сфери, зовнішнє – підкорене «ідеалізованому Я» і необхідностям соціуму і ситуації.

Класичні підходи до вивчення особистості поділяються на: психобіологічні (У. Шелдон), біосоціальні (Г. Олпорт, К. Роджерс), психосоціальні (А. Адлер, К. Хорні та неофрейдисти), психостатистичні («факторні» – Г. Айзенк, Р. Кеттел) тощо. «“Багатофакторні” теорії (Г. Айзенк, Кеттел тощо) розглядають особистість як сукупність певного числа емпірично (за допомогою тестів) встановлених і більш-менш автономних психологічних характеристик» [5, с. 315]. Зазначені теорії спрямовані на дослідження сфери свідомості окремо від несвідомого, тобто пізнання психіки людини лише «наполовину».

Ряд психологів наголошували на цілісності, єдності особистості, взаємозв'язку її підструктур. Згідно з О. Лосєвим, особистість – це образ [3]. За С. Рубінштейном, «особистість є зв'язаною воєдино сукупністю внутрішніх умов, через які переломлюються усі зовнішні впливи» [4, с. 7]. Е. Фромм наголошував, що «особистість це цілісність вроджених і набутих психічних якостей, що характеризують індивіда і роблять його унікальним» [4, с. 7]. А. Маслоу визначає особистість «як здатність людини до самоактуалізації. Він описує самоактуалізацію не просто як стихійне зростання, а як самопізнання, саморефлексію, що ведуть до плідної самотворчості. Самоактуалізація особистості – це вміння злитися зі своєю внутрішньою природою, обрати свою мотивацію до життя, здатність постійно розгортати свої потенції» [6, с. 458]. Згідно із З. Фрейдом, «особистість це замкнена у собі біологічна індивідуальність, що живе у суспільстві і відчуває його впливи, але протистоїть йому» [2, с. 11].

Психосоціальні теорії особистості виокремлюють такі опозиції у психіці суб'єкта: тенденція до влади – почуття меншовартості, тенденція до переваги – відчуття неповноцінності, «верх» і «низ», чоловіче і жіноче (А. Адлер); «синдром розпаду» (любов до мертвого, нарцисизм та симбіозно-інцестуальний потяг) – «синдром росту» (любов до людини), позитивна свобода – втеча від свободи (безпека) (Е. Фромм); потреба у задоволенні – базальна ворожість, потреба у безпеці – базальна тривога (К. Хорні); самоактуалізація – комплекс Іони (страх успіху) (А. Маслоу). Вказане є значущим для дослідження дуалізму психіки особистості.

Отже, академічні психологи досліджували особистість лише з одного боку (монотейстично) – сфери свідомого та соціальної взаємодії, не торкаючись сфери несвідомого. На противагу описаним вище підходам до дослідження особистості, глибинна психологія розглядає особистість цілісно, із врахуванням свідомої і несвідомої сфер психіки (дуалістично). Такий дуалістичний, повний підхід забезпечує «цілісну картину» сприйняття особистості, виявлення і пізнання деструкцій особистості.

Список використаних джерел:

1. Зиглер Д., Хьелл Л. Теории личности. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2011. – 607 с.: ил. – «Серия «Мастера психологии»).
2. Ковалев А. Г. Психология личности. – 2-е изд., исправл. и доп. – Москва: Издательство «Просвещение», 1965. – 289 с.
3. Мещеряков, Борис Гурьевич. Большой психологический словарь [Электронный ресурс] / Борис Гурьевич Мещеряков, Владимир Петрович Зинченко. – 3-е изд. – М. : Прайм-Еврознак, 2002. – 672 с.
4. Реан А. А. Психология личности. – СПб.: Питер, 2013. – 288 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).
5. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
6. Шинкарук В. І. Філософський енциклопедичний словник. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.
7. Юнг К. Г. Психология бессознательного / Пер. с англ. – Издание 2-е. – М. : «Когито-Центр», 2010. – 352 с.